

שיעורי הגר"א עוזר שליט"א

בענין:

דברי אגדה מחוה"מ
פסח תשע"ז

נמסר בחול המועד פסח ה'תשע"א

נכתב בידי: הרב ישראל בלומנטל שליט"א
עימוד: תמנתי עיצוב גרפי

דברי אגדה מחוה"מ פסח תשע"א

וכוונתו ע"פ דברי המהרש"א (בריש יומא) שעמד על כך שיש ו' ימים טובים המותרים במלאכות אוכל נפש, לעומת יום כיפור שהוא כ'שבת של המועדות, שאסור במלאכת אוכל נפש. ו' ימים טובים הם כנגד ו' ימי המעשה, ויו"כ כנגד שבת, שזו בחינת העולם הבא (שלרמב"ם זה עולם הנשמות, ולרמב"ן ורוב הראשונים זה עולם התחיה) שם הגוף יהיה מזוכך ואין אכילה ושתייה גשמית כפשוטה, שם אין מלאכה לצורך הגוף אלא שביתה מוחלטת.

מבאר המהר"ל שא"א לעבור ישירות מעוה"ז להנהגה רוחנית לגמרי של עוה"ב, ולכן צריך מעבר ממוצע, שזה ימות המשיח, עליהם אמר שמואל 'אין בין עוה"ז לימות המשיח אלא שעבוד מלכויות בלבד' יש צרכי הגוף, אך עיקרו הוא צרכים רוחניים. רוב המלאכות ייעשו בשבילנו ע"י אוה"ע, ואנחנו נעסוק בעיקר בעבודה הרוחנית.

וזהו ענין 'עירוב תבשילין'. שבעוה"ז שהבחירה בתוקפה וההעלם גדול, זה עיקר זמן ההכנה לעולם הבא, אך בימות המשיח הנסיון יקטן בהרבה, והשכר על מה שיעשו אז יהיה מועט, רק מי שטרח ויגע בעוה"ז, ייחשב כאילו טרח גם בימות המשיח, למרות שאז אין לו כ"כ טירחא, ויטול שכר כאילו טרח ויגע הרבה, כי גילה דעתו בעוה"ז שזה רצונו. אבל רשע שלא טרח בעוה"ז, יהיה שכרו מועט מאד על מעשיו הטובים בימות המשיח. וזהו ענין עירוב תבשילין, שא"א להכין ביו"ט לשבת, ורק אם התחיל להכין מעיו"ט, יוכל להכין גם ביו"ט כדי לאכול בשבת.

רבי צדוק הכהן מלובלין (בספרו מחשבות חרוץ) מעיר שבשבת אין מצוות מעשיות (מלבד קידוש המתקיים מדאו' בדיבור בלבד), ואילו בימים טובים יש מצוות מעשיות [מלבד חג השבועות, דהכל מודים שבשבת ניתנה תורה], כי הם זמן של ימי מעשה ועבודה והכנה, משא"כ שבת היא בחינת 'מחר לקבל שכרם'.

לאור זה, מ"ש הרמב"ם שיו"ט הם שבתות ה', מלבד הראיה מן הפסוק שנאמר עליהם 'מלבד שבתות ה'', נמצא שגם ביו"ט יש בחינת שבתון. וניכרת יותר בימי החג הבחינה של 'היום לעשותם' - בחול המועד.

הזוהר מחמיר באיסור הנחת תפילין בחוה"מ (מובא בב"י בהלכות תפילין), ומבאר שקדושת חוה"מ נובעת מיו"ט שלפניהם ושלאחריהם ומוסיף שחוה"מ הוא בחינת לבנה שאין לה מעצמה כלום ונחשבת חול, אך כשמקבלת אור מהחמה היא מאירה. יו"ט הוא בחינת חמה המשפיעה מקדושתה על ימי חול המועד. לכן ימים אלו נקראים 'חול המועד' שמצד עצמם הם חול, ומכח יו"ט מתעלים ונקראים גם הם 'מקרא קדש'.

עוד נאמר שם בזוהר, שיו"ט הוא בחינת תפילין של ראש, וחוה"מ הוא בחינת תפילין של יד. לכן יש אות בימי המועד ואסור להניח בהם תפילין. וצ"ב בגדרים אלו.

עניינו של חוה"מ דורש התבוננות, שמו מורכב מב' מילים הפכיות 'חול' 'המועד', והדבר אומר דרשני.

הרמב"ן (פרשת אמור) כותב שימי ספירת העומר הם כחולו של מועד המתחיל בפסח ומסתיים בשבועות, ובז' שבועות אלו, כל שבוע, כנגד יום. לכן חג השבועות נקרא במשניות 'עצרת', שהוא כשמיני עצרת שבא אחר ז' ימי חול המועד סוכות. גם זה אומר דרשני.

ספירת העומר מתחילה 'מהחל חרמש בקמה' בקצירת העומר, והרמב"ן (קדושין לד) ותוס' נוקטים שבזה"ז שאין קרבן העומר, מצות הספירה רק דרבנן.

הקרבן היחידי שזמנו מיוחד לחול המועד, הוא קרבן העומר. והדבר טעון ביאור.

הרמב"ם אומר שחוה"מ נקרא 'מקרא קדש', והרמב"ן פי' ש'מקרא קדש' הוא כינוס בבהכנ"ס לתפלה, ובעקבותיו הפמ"ג נוקט שתפלה בצבור בחוה"מ חיובה מדאורייתא ולכן יש להקפיד על י' גדולים ולא לסמוך על חזקה דרבא שבן י"ג בודאי הביא ב' שערות.

הרמב"ם (הלכות אבל א י) אומר שאין מתאבלים על הפורש מדרכי ציבור, ומפרט, כגון מי שאינו מצטער בצער הציבור (כפרק ד' מהלכות תשובה) ומי שאינו נוהג כבוד במועדות, לא כתב 'מחלל' את המועדות, אלא 'אינו נוהג כבוד'. יש לעיין מדוע זו הדוגמה ל'פורש מדרכי ציבור'. וכי מצוות המועד הן מצוות הצבור?!

לאור דברי הרמב"ן הנ"ל זה מובן, כי מקרא קדש פירושו 'כינוס', נמצא שכבוד המועד זו מצות הציבור. לכן מובן שהגמ' במסכת חגיגה אומרת שברגל 'כל ישראל חברים', ואין דין עם הארץ, כולם מאוחדים.

יש להתבונן מדוע זו עבודת הציבור בדווקא.

על איסור עשיית מלאכה בחול המועד נאמר 'מסרו הכתוב לחכמים'. לדעה שאיסור מלאכה בחוה"מ מדאורייתא, נמסר לחכמים להחליט מה אסור, וזה מפליא שבדין דאורייתא, חכמים יחליטו.

לדעה שהאיסור דרבנן, מובן שזה נמסר לחכמים כפשוטו, אלא שבמסכת חגיגה יש עמוד שלם בו הגמ' מחפשת מקורות מפסוקים לאיסור מלאכה בחוה"מ. יש לומר שפסוקים אלו הם רק אסמכתא, הרמב"ם (במורה נבוכים) נוקט שאסמכתא זה רמז בעלמא. הריטב"א (ר"ה טז) שולל זאת בתוקף ונוקט שה' בכוונה רמז לנו דברים בתורה לא בתורת חיוב, ורק גילה שזה רצונו, וחז"ל הפכו זאת לחיוב.

המהר"ל (נצח ישראל פרק מו) מבחין בין ימות המשיח לימי העולם הבא, ומבאר בזה את דין עירוב תבשילין, שיו"ט הוא בחינת ימות המשיח, ושבת היא בחינת עולם הבא.

הטבע שה' מסתיר כבודו בטבע, ויש הנהגה שה' מגלה כבודו לעין כל שלא כדרך הטבע.

עולם ל' העלם. בבריאה ה' העלים כבודו והסתירו בגדרי הטבע. הניסים הגלויים מגלים לנו בתוך ההעלם שאין טבע אלא כל מקרינו ניסים נסתרים. בריש פר' וארא ב' הרמב"ן שה' נגלה לאבות בשם 'א-ל-ש-ד-י' שהוא הנהגת הטבע, ואילו למשה נגלה בשם ה' של ניסים בגלוי.

ר' אייזיק חבר מוסיף שרק ע"י התורה זוכים להנהגה שמחוץ לגדרי הטבע. חז"ל לימדונו שהקב"ה 'אסתכל באורייתא וברא עלמא'. אין קיום למציאות הגשמית, ורק דיבור ה' הפנימי שבכל נברא מקיים ומחיה כל רגע כל נברא. נפש החיים כ"שכל דבר גשמי, חיותו משורשו בתורה, דאסתכל באורייתא וברא עלמא.

עיקר הגילוי לעתיד לבא, 'וראו כל בשר יחדיו כי פי ה' דבר', יהיה גלוי ונראה לעין כל שבכל דבר גשמי יראו את נקודת הקדושה הפנימית.

חז"ל אמרו שאדה"ר היה צופה מסוף העולם ועד סופו. אין זה כפשוטו. נפש החיים מבאר כוונתם שראה בכל דבר בעולם את סופו ושורשו הפנימי המחייהו.

לכן קרא האדם שמות לכל בעלי החיים. מהי המעלה בדבר? אלא שראה בכל דבר את שורשו הפנימי המחייהו ועל פי זה קבע את שמו. אך בחטאו איבד כח זה.

למה נקרא שמה 'לשון הקדש'? הרמב"ם (במורה נבוכים) ביאר כי אין בה לשון גנאי. הרמב"ן (בריש פרשת תשא) ביאר כי בה נאמרה התורה. כוונתם ליסודו של השל"ה שלשון זו תופסת את יסוד הקדושה שבכל נברא.

מותר לקרא ק"ש בכל לשון שמבין, אך בלה"ק יצא גם אם אינו מבין. מקובל בעולם הישיבות לבאר שלשון הקדש היא לשון בעצם ואילו שאר הלשונות הן לשונות הסכמיות שהאומות הסכימו שחפץ פלוני ייקרא כך ואלמוני ייקרא אחרת.

יסוד הדבר, שלשון הקדש תופסת ומגדירה את יסוד הקדושה והחיות הפנימית שבכל חפץ, משא"כ שאר הלשונות הן הסכמיות ומגדירות רק את המעטפת החיצונית, מי ששייך להסכם יצא יד"ח ומי שלא לא.

ע"י חשיפת 'כי פי ה' דבר', ובקיעת המעטפת המסתירה את הקדושה הפנימית, נגיע לגילוי הסופי, וזה רק ע"י התורה, בה מונח שורש כל הנבראים.

עץ הדעת טוב ורע' זו הנהגת ההסתר וההעלם. יש בה טוב, אם משתמש בגשמיות לש"ש לגלות את נקודת הקדושה הפנימית, אך יש בה רע, אם עושה את החומר לתכלית בפני עצמו.

אדה"ר נצטוו לאכול תחילה מעץ החיים, אם היה עושה כך, היה העולם נתקן לגמרי, ומגיע לגילוי השלימות שהכל יראו 'כי פי ה' דבר' והיה אדה"ר נכנס ל'יום שכולו שבת'.

אך הוא בחר בהנהגה של עץ הדעת, וכוונתו היתה לטובה, להתמודד במלחמה ולגלות בחומר את 'פי ה' דבר'. אך היה זה חטא, כי זה נגד ציווי ה', שציוה לאכול תחילה מעץ החיים,

תש"י ותש"ר הם סדר אחד, וכן חוה"מ ויו"ט הם סדר אחד.

בגמ' (שבת יא) איתא ששבת היא חמדה גנוזה. ב' המהרש"א, שהאור שנברא בתחילה, נגנז, ובשבת יש אפשרות לזכות למעין בחינת אור הגנוז, ושבת היא מעין עוה"ב.

בגמ' (פסחים נ) איתא שבשבת מאור פני האדם שונה. האריז"ל גילה שבכל ליל שבת ה' מחזיר לנו את כתרי 'נעשה' ו'נשמע' (שקבלנו במתן תורה וניטלו מאתנו בחטא העגל) ומכוחם זוכים אנו לנשמה יתירה ולקבל אור הגנוז.

הזוהר וכן האלשיך (בפר' תשא) אומרים שב' כתרים אלו הם תש"י ותש"ר. תש"י כנגד כלי המעשה, ותש"ר כנגד המחשבה. רבנו יונה (במסכת ברכות) מבאר שתש"י כנגד 'נעשה' שזו עשיית המצוות, ותש"ר כנגד 'נשמע' בפתגמין דאורייתא וכנגד המוח.

נמצא שבכל ליל שבת אנו זוכים לתש"י ותש"ר בנשמה היתירה והיא בחינת מעין עוה"ב והיא החמדה הגנוזה.

יו"ט הם בחינת ו' ימי המעשה, אז צריכים אנו לקנות את ההכנה לב' הכתרים, יו"ט זו בחינת תש"ר וחוה"מ בחינת תש"י, וע"י צירופם שוב מגיעים ל'נעשה' בחוה"מ ו'נשמע' ביו"ט, והכל בבחינת 'היום לעשותם' להתכונן לעוה"ב שזו שבת ושם עניינם של תש"י ותש"ר הוא בשלימות.

הרמב"ם (ברמזיו בריש הלכות תפילין) כותב בתש"י שהמצוה היא 'להניח' תפילין ביד, ואילו בתש"ר כ' 'להיות' תפילין מונחים בראש. יש להוסיף שכך ל' הברכות, בתש"י 'להניח' ובתש"ר 'על מצות'. וכן ל' הפסוקים, בתש"י 'וקשרתם' ובתש"ר 'והיו לטטפת'.

נמצא שגם במועד עצמו יש ב' סדרי עבודה, תש"י, בחוה"מ, כנגד המעשה, ותש"ר כנגד פתגמין דאורייתא וכנגד המחשבה, שעיקרו מחשבה ומיעוט מעשה.

גם בשם 'יום טוב' יש להתבונן, וכי יש יום רע?! בשבת אין שבת טוב ושבת לא טוב, כי היא 'יום שכולו טוב' בחינת עוה"ב שאין בו כלל רע, אבל ביו"ט ובחינותיו, יש מציאות של ימים שאינן טובים.

מקור הטוב והרע בעולם נובע מ'עץ הדעת טוב ורע', לעומת 'עץ החיים' שכולו טוב. בחינת שבת מתייחסת לעץ החיים, ואילו יו"ט בא לתקן בחינת עץ הדעת, ובצירוף חוה"מ ויו"ט הופכים ימים לא טובים לימים טובים.

הרמב"ן (בפר' בראשית) ונפש החיים מבארים שלפני החטא היה אדה"ר מזוכך לגמרי וכל רצונו ונטייתו היו רק לטוב, ואף שהיה בעל בחירה, הרע היה מחוצה לו. כשחטא הטיל בו הנחש זוהמא ונתערב הרע בתוכו, והוא נתון במלחמה פנימית. לפעמים נדמה לו שרוצה ברע, אך זה לא הוא אלא הזוהמא שנתערב בו, והוא עצמו רוצה רק בטוב.

בשעמדו ישראל בהר סיני פסקה זוהמתו, ע"י שהקדימו נעשה לנשמע. משחטאו בעגל חזרה הזוהמא.

בפתיחה לביאור יד מצרים על הגש"פ (לר' אייזיק חבר), ביאר שיש ב' הנהגות של הבורא בעולם. יש הנהגה בדרך

כל נברא. לכן על פסח נאמר 'ורוממתנו מכל הלשונות', שלא הושפענו מהם, וזה עיקר תיקוננו בתוך גלות מצרים.

כלל ישראל עשו עבודתם נאמנה בגלות מצרים ולכן במתן תורה פסקה זוהמתן. לכן על מתן תורה נאמר 'אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלו' אין עוד מלבדו' ה' קרע ז' רקיעים והארץ ונגלה לישראל, פירוש קריעת כל מחיצות החומר וגילוי אלוקות מושלם. חזרו לדרגת אדה"ר קודם החטא. המהר"ל והמשך חכמה מבארים ש'כפיית הר כגיגית' היה שההעלם בטל ובנ"י מעצמם לא חפצו ברע. הדבר נפלא, שדווקא ע"י מתן תורה פסקה זוהמתן, שזו האחיזה בעץ החיים.

השפת אמת כ' בשם חי' הרי"ם, שי' המכות הפכו את י' המאמרות לי' דברות. וכוונתו, אמירה היא גם בחשאי כמ"ש 'ויאמר המן בלבו'. דיבור הוא בקול רם. העולם נברא בי' מאמרות, כשגילוי כבוד ה' בחשאי = מוסתר. ע"י י' המכות היה גילוי שכינה, וזכו לי' הדברות שהם שיא הגילוי.

כשחטאו בעגל, זו היתה מהדורה בתרא של חטא אדה"ר. זה היה כשורש חטא ע"ז דכ' הרמב"ן (פר' אחרי ופר' ואתחנן) שעיקר שורש טעות החטא של ע"ז, שמייחסים כוחות עצמיים לכוכבים ומזלות שאינן אלא ע' שרים העליונים שדרכם משפיע ה' שפע לאוה"ע, אך אין להם כח עצמי כלל. רק ישראל הם 'יעקב חבל נחלתו' המקבלים את השפע ישירות מיד ה'. כשחטאו בעגל עזבו את עץ החיים בו אחזו במ"ת, והכניסו עצמם להנהגה בסדרי הטבע. לכן אמר ה' 'הנה מלאכי ילך לפניך', ורצה להעביר אותנו להנהגה דרך שר כאוה"ע. אכן מרע"ה התנגד לזה וה' ויתר ונשארו 'יעקב חבל נחלתו', אך הוזהמא נשארה עד שנגיע ליום שכולו שבת.

נמצא שעבודת המועדים, שהם ו' ימי המעשה, שורשה לתקן את ההשתייכות להנהגה בדרך הטבע, ולחזור להיות כאדה"ר קודם החטא, שממנו חצובות נשמות ישראל שכולן חד, לכן עבודת המועדים היא עבודת הציבור.

בקרבת פסח נא' 'כל בן נכר לא יאכל בו'. חז"ל גילו לנו שהכוונה למומר, שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים. מדוע ק. פסח שונה משאר קדשים שאין בהם לאו זה? מבאר הגר"י הוטנר (באגרות ומכתבים) דכ' הרמב"ם (בהל' תשובה ובהל' אבל) שמומר נקרא פורש מדרכי ציבור. כלל ישראל נקראים נשמה אחת, כי זו נשמת אדה"ר קודם החטא. מה שמאחד אותנו זה 'עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו' שאנו מגלים את הנהגת ה' בתוך ההסתר. המומר, מפקיע עצמו מן הכלל ואוחז בזוהמא של אדה"ר, ולכן נקרא פורש מן הציבור. לכן חז"ל (חולין ס) מכנים את אדה"ר 'מין' ו'עובד עבודה זרה'. שהתנתק מעץ החיים ואחז במעטפת החיצונית.

השו"ע (סי' לט) פוסק שמוסר פסול מלכתוב תפילין דדינו כמומר. כוונתו, כהרמב"ם (הל' ממרים ג ג והל' תשובה) שכלל בין המוציאים עצמן מכלל ישראל, את המוסר. ברור שהוא מצווה בקשירה ולא נאמר עליו 'כל שאינו בקשירה אינו בכתיבה'. אבל הוציא עצמו מן הכלל וכו"ל. הש"ך (יו"ד סי' קנא) נוקט שבמומר אין דין ערבות ואינו יכול להוציא אחרים ידי חובתן. כעת הדבר מובן, דמכיון שהוציא עצמו מן הכלל אינו בכלל הערבות.

ורק אח"כ יאכל מעץ הדעת ויגלה בכל דבר גשמי את מוצא פי ה'. נכנסה בו זוהמא, וגופו שהיה מזוכך לגמרי בבחינת 'כתנות אור' הפך להיות גשמי בבחינת 'כתנות עור'. האדם עצמו הפך לעולם קטן שהחומר שבו מסתיר את הרוחניות. מאז אנו במלחמה פנימית מתמדת בין טוב לרע שנמצא בקרבנו.

בשפת אמת (בליקוטים שכתב בילדותו) איתא שחזה"מ הוא בחינת הורדת הקדושה לתוך החול והוא בחינת תושבע"פ. כאמור לשיטות שמלאכות חזה"מ אסורות מן התורה, נמסר לחכמי תושבע"פ להכריע מה אסור, ולשיטות שזה איסור דרבנן, הם גזרו ואסרו עשיית מלאכות בחזה"מ.

ר' אייזיק חבר מוסיף, שגלות מצרים נועדה לתקן את חטא אדה"ר. אכן בכתוב לא נתפרש למה נגזרה עלינו גלות זו, שהיא שורש לכל הגלויות והגאולה ממנה שורש כל הגאולות. אלא שהוטלה עלינו כדי לתקן חטא אדה"ר.

וא"ת, וכי אין לו עוד צאצאים, הרי כל האומות צאצאיו ומדוע רק אנו צריכים לתקן חטאו?

איתא בזוהר, שכל נשמות ישראל חד ואוה"ע בגדר 'נפרדים'. האר"י ביאר שנשמות ישראל הם מאדה"ר קודם החטא, לכן הם אחד ולכן ישראל בשורשם רוצים לעשות רק טוב, כדברי הרמב"ם המפורסמים בהל' גירושין. משא"כ אוה"ע הם מהזוהמא שנתערבה באדה"ר כשחטא, ולכן הם מפורדים ולכן שורש רצונם לעשות רע. נמצא שאנו ממשיכי האמיתיים של אדה"ר, ולכן רק עלינו מוטל לתקן את חטאו ולהחזיר את המצב לקדמותו. לא שייך לדרוש זאת מאוה"ע שנוצרו מהזוהמא עצמה שנכנסה בו כשחטא.

רש"י (עה"פ זיחן שם ישראל) [שמות יט ב] (כ' כאיש א' בלב אחד', ואילו עה"פ [שמות יד י] 'והנה מצרים' נוסע' אחריהם', כ' רש"י 'בלב א' כאיש אחד'. מדוע שינה את הסדר?

מבאר הגר"י הוטנר (פחד יצחק, פסח), שכלל ישראל במציאות הם איש אחד, וכתוצאה מכך יש להם לב אחד ורצון אחד. משא"כ אוה"ע אינם איש אחד, רק לפעמים יש להם רצון אחד (נגד כלל ישראל) ואז הם נהיים כאיש א'.

בתוך מצרים יש מ"ט [או נ' לחד מ"ד] שערי טומאה, והיא עיקר מקום התגשמות החומר, כדברי המהר"ל עה"פ 'בשר חמורים בשרם'. התיקון היה ע"י שלא שינו שמם (ויקרא רבה, אמור), המעיד על שורש הקדושה הפנימי שבנברא, ולא שינו לשונם (שם), לה"ק שמציינת את שורש הקדושה הפנימי שבכל נברא.

כ' השיח יצחק (נדפס בסידור הגר"א), 'אתה בחרתנו מכל העמים', בפסח. 'אהבת אותנו', בשבועות. 'ורצית בנו', בסוכות, שהיה ריצוי ומחילה על חטא העגל. לפי"ז אפשר לבאר את ההמשך, 'ורוממתנו מכל הלשונות', בפסח. 'וקדשתנו במצוותיך', בשבועות. 'וקרבתנו מלכנו לעבודתך', בסוכות.

בצאת ישראל ממצרים בית יעקב מעם לו"ע. מדוע יצי"מ נוגעת לשפה בה דברו? לדברינו יובן היטב, הם דברו בלשון המגדירה רק את המעטפת החיצונית, ואנו משתמשים בלשון המגדירה את נקודת הקדושה הפנימית המחיה ומקיימת

אות ה', שעניינה ריבוי. כשישראל בגלות גם התורה בגלות.
'אין לך כל פורענות שאין בה מחטא העגל'. מדוע? כי היה כאן חסרון בבחינה של כלל, וזה גופא ענין הגלות, פירוד.

מסירת התורה בע"פ גורמת לריבוי מחלוקות, מה שלא היה אם הכל היה נכתב בבירור. כעת אנו בסדר עבודה של תושבע"פ כמבואר בעירובין (נד) שבלוחות הראשונות לא היה נצרך עמל ויגיעה, והיו לומדים ולא שוכחים, משא"כ בתושבע"פ.

בירושלמי (שבת פרק טז הלכה ב) איתא, 'לא נתנו שבתות ויו"ט לישראל אלא כדי שיהיו עוסקים בהן בתורה'. משא"כ במו"ק כ' הירושלמי שחזה"מ ניתן כדי שיהיו 'אוכלין ושותין ויגעין בתורה'. מה פשר שינוי הלשונות? כי חזה"מ זו בחינת תושבע"פ, ובוה יש תנאי הכרחי של עמל ויגיעה. יגיעה נצרכת רק כשיש מלחמה. משחזרה הזוהמא ויש מלחמה פנימית, צריך להלחם נגד החומר, ולכן צריך עמל ויגיעה, והוא מרוממו מעכירות החומר עד שנגלה את ההעלם.

האר"י בי' עניינו של פסח, נוטריקון פה-סח, שנתעצם כח הדיבור. כל מצוות ליל הסדר נעשות בפה, חלקן באכילה וחלקן בדיבור. ונראה לבאר ענין התייחדות הפה לפסח (כאן מובא בקצרה. לאריכות עיין בשיעור של דברי אגדה דפסח שנת תש"ע). הגר"י הוטנר מעורר על ברכות 'אשר יצר' ו'אלו' נשמה הנקראות 'ברכה הסמוכה לחברתה', ולכן אין 'אלו' נשמה פותחת בברוך. 'אשר יצר' מדברת על חלקו הגשמי של האדם, ו'אלו' נשמה עוסקת בחלק הנשמה. המהר"ל בי' שהדיבור הוא המחבר בין החלק הגשמי לחלק הרוחני. 'יהי האדם לנפש חיה' תרגם אונ' 'לרוח ממללא'. מעלת האדם על שאר הברואים, שהוא מדבר.

יש נפש, רוח ונשמה. נפש החיים מאריך לבאר דברי הזוהר והאר"י שהנפש היא חלק שבשיתוף עם הגוף, ולכן דרגתה נמוכה ביחס לרוח ונשמה. כשאמרו חז"ל 'לב מבין וכליות יועצות' אין כוונתם ללב והכליות הגשמיות, שהרי גם מי שחסרה לו כליה יש לו את תכונת העצה, אלא הכוונה לנפש הרוחנית של הכליה.

הרוח, מקומה בלב. הנשמה מקומה במח. למלאכים ולבע"ח אין בחירה. האדם הוא היחידי שיש לו בחירה, כי מכח שיתוף הנשמה והגוף נגזרת בחירה מי ישלוט על הלב, האם הנשמה שבמח או הנפש שבכבד.

רוח הוא החלק המדבר שבאדם, ולכן נקרא 'רוח ממללא' ומבטא את הקישור בין הגוף לנשמה. מי אומר 'אלו' נשמה שנתת בי', לא הנשמה, כי מדובר עליה עצמה, ולא הגוף כי הוא רק בשר ודם ללא יכולת וכח דיבור עצמי, בהכרח אומרת זאת הרוח.

נפש החיים מבאר שבנשמה לא שייך פגם, ולכן 'טהורה היא', רק הנפש והרוח נפגמות.

כח הדיבור מחבר חלקו הרוחני וחלקו הגשמי של האדם, ולכן החיבור של ברכה הסמוכה לחברתה הנ"ל הוא במילים 'ומפליא לעשות' הפלא הוא חיבור הגשמי והרוחני. הרמב"ם קרא לספרו העוסק בהלכות דיבור (נדרים ונוזירות) 'הפלאה'.

לפי זה, כיון שעבודת ישראל במצרים היתה תיקון חטא אדה"ר, זה יכול להיות רק עם כל ס' ריבוא ניצוצי וחלקי נשמת אדה"ר, שזה כל הציבור. לכן בהגש"פ אומרים לבן הרשע 'לפי שהוציא עצמו מן הכלל כפר בעיקר'. וכמ"ש המהר"ל (נתיב העבודה) בביאור הפסוק 'שמע ישראל ה' אחד', שקבלת עול מלכות שמים זה רק בהתכללות כל הכלל לאחד, ולכן נאמר 'שמע' בל' יחיד, ואין מלך בלא עם. הרשע שהוציא עצמו מן הכלל כפר בעיקר כי רק עם שלם מקבלים עול מלכות שמים.

אכן בגמ' (יומא נ) ק. פסח נידון בכמה דברים כקרבן ציבור, משום דאית בכינופא. מכיון שעבודת הפסח לתקן את חטא אדה"ר, אף שכל יחיד מביא את קרבנו, זה צריך להיות בסדר של 'ציבור' ושל כלל שכל נשמותיהם חד. לכן דווקא בק. פסח יש הקפדה שערל לא יאכל, דמפקיע עצמו מעבודת הכלל המביאה לתיקון השלם. לענין ק. פסח המומר הוא גוי גמור ונקרא 'בן נכר'.

מאחר שעבודת המועדות באה להכין אותנו לתיקון של בחינת העוה"ב, יש קפידא שהעבודה תיעשה כעבודת ציבור, ולכן מי שאינו נוהג קדושה במועד הוא פורש מדרכי ציבור, ולכן הרמב"ן פי' שמקרא קדש זה כינוס.

בחטא העגל קרו ב' דברים. לנו קרא דבר נורא, שחזרה הזוהמא. על כך נא' 'אני אמרתי אלו' אתם ובני עליון כולכם, אכן כאדם תמותון'. אבל גם לתורה קרה דבר נורא, שהלוחות הראשונות נשתברו ואותיותיהן פרחו. בלוחות הראשונות גם החלק שהיום הוא בע"פ היה בכתב. ובית הלוי מבאר ש'פרחו האותיות' זה שחלק מהתורה כבר צריך להמסר בע"פ. כשהכל כתוב, גילוי התורה בעולם הוא גדול. את זה אבדנו בשבירת הלוחות.

ונעירותיה הולכות על שפת היאור'. איתא בסוטה, 'הולכות למיתה'. והק' מהר"ל, הרי הן היו חיות ולא עומדות לקראת מוות? ותי', ה' אסתכל באורייתא וברא עלמא, והכל יונק משורשו בתורה. בתורה ישנם גילויים שונים, יש גילוי בדרך ה'פשט', שהן היו חיות והולכות כפשוטו, ויש דרך 'דרש', שהולכות למות [יש גם 'רמז' ו'סוד']. מה שנמסר בתורה בדרך פשט, התקיים בתורה בדרך פשט, ומה שנמסר בדרך דרש, התקיים בדרך דרש ולא כפשוטו, והכונה שהשר העליון שלהם מת ובטל כוחו, אך גופם נשאר חי. עפי"ז בי' הגר"י הוטנר מ"ש בתענית, 'יעקב אבינו לא מת', א"ל וכי בחינם ספדו ספדיא וחנטו חנטיא, א"ל מקרא אני דורש, 'ואת זרעך מארץ שבים', מה זרעו בחיים אף הוא בחיים. אך עדיין קשה, וכי בחינם ספדוהו וחנטוהו? אלא שבדרך הפשט אכן מת, ובדרך דרש נשאר בחיים. לכן אמר מקרא אני 'דורש' בדווקא. נמצא שכשכל התורה נלמדת מתוך הכתב יש דרגת גילוי גדולה יותר, והגר"א כ' שאז נלמדת כל התורה ע"י ראיית העין. משא"כ עכשיו נמסרת מפה לאוזן בע"פ ע"י חוש השמיעה שדרגתו פחותה.

המהר"ל כ' שמצב התורה ומצב ישראל תמיד מקביל, ולכן הגמ' אומרת ששלימות הגלות היא כשלא תימצא הלכה ברורה במקום אחד (אצל אדם אחד), כי ענין הגלות הוא פירוד, והגאולה עניינה איחוד וקיבוץ גלויות. לכן יש במרכז המילה 'גאל' אות א', שעניינה איחוד, ובסוף המילה 'גלה' יש

ביצי"מ נאמר 'עושה פלא', שיצא הדיבור לחירות ונתעצם כוחו, ושוב ניתן לקשר עליונים ותחתונים ולגלות כבוד שמים בתוך ההעלם. לכן שם הפכו המאמרות לדברות. בכל שנה חוזר השפע של 'פה-סח' שהרוחניות יכולה לעלות.

למה אין מברכים על אמירת ההלל בסדר הגש"פ? מביא הר"ן בשם ר' האי גאון, דלא נחשב קריאת הלל אלא נחשב כ'אומרים שירה'. וכן, מתי נחשב קריאת הלל ומתי נחשב שירה?

הלל זה מל' הילול ושבח לה'. בשירה יש גם נתינת תודה. לכן כ'הגר"ח מבריסק שרק מי שנעשתה לו עצמו הטובה יכול לומר שירה, ורק אחר הנס. לכן לפני הלל דסדר ההגדה, אנו אומרים 'בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים' וממשיכים 'לפיכך אנחנו חייבים להודות להלל לשבח' וכו'. ומי מהלל? 'כל הנשמה תהלל' (תהלים קנ ו). ולמי מיוחסת ההודאה? לגוף.

הגר"י הוטנר מבאר שבהודאה כלולים 'נתינת תודה' ו'הודאה על האמת', שמכיר בכך שנעשתה לו טובה. ומבאר השפ"א, שבהודאה תתכן גם כפירה (כגון אם אין עדים לפני שהודא). כפירה נובעת מהסתור והעלם. לכן המודה (באמירת 'מודים') צריך לכרוע, שזה ביטול הגוף. ליל הסדר זו בחינת חיבור עליונים ותחתונים, ששייכת בתחתונים הכחשה, וע"י שירת הלל בליל זה, אנו עוסקים בחלק ההודיה שזה חלק הגוף, ולכן אומרים ב'נשמת', 'כל פה לך יודה', שרק שם יש גוף ושייכת הכחשה. וכאמור השירה היא הודאה.

יש גם מצוות אכילה בליל הסדר. כאמור הרמ"א (סי' ו סעיף א) פי' 'ומפליא לעשות' שמחבר גשמי ורוחני יחד. המג"א (שם) מביא מהאר"י שזה ע"י האכילה, הגוף נהנה מחלקו הגשמי של המאכל, והנשמה מהחלק הרוחני, שנאמר 'כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם'. ר' צדוק הכהן מלובלין ב' שמצוות האכילה בליל הסדר הן בדרגה של מוצא פי ה' שבתוך המזון, ותלוי הכל בכוונת האדם. ולכן מצה נקראת בזוהר 'מיכלא דאסוותא' (תרופה), ומהו החולי? הזוהמא שבאדם כתוצאה מחטא אדה"ר. בכל שנה אנו ממשיכים לתקן חטאו באכילות אלו. באותו פה אוכלים ומדברים, כי שם זה ה'מפליא לעשות'. יש פה ב' עניינים: א. אכילה כתיקונה, וחיבור הנשמה לגוף שתאיר בו. ב. אז הפה יכול לגלות בתוך הגוף הגשמי (ששייכת בו הכחשה) את ההלל וההודאה.

לפני חטא העגל היינו בכתנות אור ויכולנו לראות את כל התורה בכתוב. בחטא העגל נתנה תושבע"פ, כי נכנסה זוהמא והגוף מעכיר וחוסם, כעת צריך לחבר את הנשמה לגוף ע"י דיבור, וזו צורת מסירת תושבע"פ. ולכן צריך עמל ויגיעה להלחם בחציצת החומר.

הרמ"ע מפאנו כ' שלולי חטא עץ הדעת לא הוצרכנו למצות תפילין. ומעניין שהרשב"ם בבארו את מצות תפילין אומר ש'וכתבתם' זה רק משל, דהענין הוא שצריך להיות חקוק בנפש המסר של מצות תפילין. הרמ"ע מפאנו אומר שהגילוי בתורה שכולה בכתב היה שא"צ הנחת תפילין בפועל אלא העיקר לחבר את הלב למח ששם מקום המלחמה, ותש"י הם כנגד הלב ותש"ר כנגד המח בו נמצאת הנשמה. ואכן השפ"א (סוכות) כ' שתש"י זו בחינת מלחמה ותש"ר בחינת מנוחה. והוסיף שתש"י

הם בחינת צדיק ותש"ר בחינת חסיד. הארכנו (בשיעורי האגדה דפסח תש"ע וסוכות תשע"א) שהמס"י מבאר שלצדיק יש מלחמה בין טוב לרע והטוב מנצח, ואילו החסיד הכניע את הרע ויש בו רק טוב.

ממילא תש"י זו בחינת עבודה ועשיה וברכתן 'להניח' שהם בחינת הצדיק שכל הזמן נלחם ברע. תש"ר הם בחינת החסיד שכבר אין בו רע והוא נח ולכן ברכתם 'על מצות'. זה תואם לדברי השפ"א שיו"ט הוא בחינת מנוחה וחווה"מ בחינת מלחמה. שבת היא כבר לגמרי בחינת עוה"ב. הרמ"ע מפאנו נוקט שתפקיד התפילין לחבר הלב לנשמה שבמח ולנתקה מהנפש שבכבד. לעת"ל כשהכל יהיה גלוי תהיה מנוחה מוחלטת כבשבת שאין בה מעשה כלל ויש בה איסור מלאכה מוחלט. משא"כ ביו"ט נמצאים במצב של מעשה שזו הכנה בימות המשיח לקראת העוה"ב.

החסיד יעב"ץ ב' שבמתן תורה פסקה זוהמתן ע"י אמירת נעשה ונשמע. המהרש"א (שבת פח) מבאר שהיו כמצבו של אדה"ר קודם החטא שכל רצונו לטוב. לכן הקדמת נעשה לנשמע נקרא 'רו' שמלאכי השרת משתמשים בו', כי אין להם בחירה שאין להם גוף עכור מהתחתונים. כלל ישראל זכו אז לב' כתרים, תש"י ותש"ר, שהם חיבור גמור בין הנשמה ללב, שהנשמה תשלוט שלטון מוחלט. עה"פ 'כבד לב פרעה' כ' הזוהר שליבו נעשה 'כבד'. כוונתו, שליבו התחבר לנפש שבכבד. לעומת זאת שבת נקראת בזוהר 'יומא דנשמתין', כי היא כנגד שלטון גמור של הנשמה על הגוף. לכן או' המהרש"א שבשבת כ"א יכול להשיג דרגת אדה"ר קודם החטא. בשבת אנו זוכים בזה במתנה. אך לדבר שבא בלי עמל אין קיום ובמוצ"ש הכל מסתלק. לזה נתנו לנו ימים טובים עם עבודה, חוה"מ כנגד תש"י, שזו עבודה שיש בה מעשה, ויו"ט כנגד תש"ר שזה כנגד הנשמה. לכן יו"ט וחווה"מ הם בחינת חמה ולבנה. וחווה"מ הוא בגדר 'מסרו הכתוב לחכמים' אך כל שורש התושבע"פ יונק מתורה שבכתב. ולכן נקרא 'חול' ה'מועד', וזהו פשר הכינוי 'מים טובים' לאפוקי הימים שאינם טובים, במ הרע עדיין שולט, ולא כשבת שהיא כנגד הטוב המוחלט.

ר' צדוק הכהן מלובלין מעיר, בתפילת טל, ראשי התיבות של סדר התפילה בנויים ע"פ סדר תשר"ק (תן לרצות ארצך, שיתנו ברכה בדיצך, רוב דגן ותירוש בהפריצך, קומם עיר בה חפצך וכו'), ואילו בתפילת גשם הסדר הוא ע"פ א"ב (אב נמשך אחרך כמים, ברכתו כעץ שתול על פלגי מים, גגנתו הצלתו מאש וממים, דרשתו בזרעו על כל מים וכו'). ועוד מעיר, שניסן נקרא חדש האביב (שמות יג ד), שמסמל סדר א"ב, כי במילה אביב האות הראשונה א, השניה ב, ו-יב- במספר קטן זה ג. ודווקא אז אומרים תפילת טל בסדר תשר"ק. ולעומתו חדש תשרי בסימן תשר"ק שמתחיל באותיות תשר, ודווקא אז אומרים תפילת גשם בסדר א"ב.

הרמח"ל (בספרו דעת תבונות) מבאר שיש הנהגה בדרך הטבע ויש הנהגה למעלה מן הטבע. וכן הרמב"ן מבאר שיש הנהגת המשפט, בה יש שכר ועונש, וסדר הבריאה תלוי במעשי הנבראים. ויש הנהגת הייחוד שלא תלויה במעשי התחתונים. בעוה"ז גלויה הנהגת המשפט, וא"א להבין כאן איך משתלבות ב' הנהגות יחד.

בתשרי יש הנהגת משפט ע"פ מעשינו בבחינת אתערותא דלתתא ולכן בו אומרים תפילת הגשם שתלוי במעשינו והיא בסדר א"ב. ככל שמתקדם ירח האיתנים עולים ממשפט לצילא דמהימנותא עד השיא בשמע"צ שה' אומר לבנו יחידו 'בא ונשמח אני ואתה'. נמצא שמטרתו הסופית היא הנהגת הייחוד ולכן תשרי עצמו הוא בסדר תשר"ק.

הגר"י הוטרד מב' שבמדבר היתה לכלל ישראל הנהגה למעלה מהטבע, וע"ז אחז"ל שהתורה נתנה לאוכלי המן. כשנכנסו לא"י עברו להנהגה בדרך הטבע. המנהיג במדבר היה משה, שנקרא 'פני חמה' ונתן תורה שבכתב וזכה להנהגה למעלה מהטבע. משנכנסו לא"י המנהיג היה יהושע שנקרא 'פני לבנה' והיה ראשון מוסרי התורה בבחינת תושבע"פ ועבר להנהגה בדרך הטבע. ברית הערבות נתחדשה רק בכניסתם לא"י, שאז זו השלימות של ציבור דאז צריכה להיות הנהגה באמצעות מוסרי התורה, וכל ישראל נשמה אחת, וכעבודת המועדות המסורה לציבור וכן"ל.

הרמב"ן כ' שבמן לא היה מפסולת חטא אדה"ר. מה יעשו בני"י כשנכנסים לא"י והמן פוסק? אומר השפ"א, הקרבת העומר הופכת את תבואת א"י למן (ענין זה בואר באריכות בשיעור האגדה של חוה"מ פסח תש"ע). בנתינת העומר אנו מראים ומגלים שה' אדון הארץ והכל ממנו ית'. לכן זמנו של קרבן העומר דווקא בחוה"מ שהוא זמן המלחמה ותפקידנו לגלות בתוך החומר את הנהגת הבורא. לכן כשם שהכמות של מן שהיה כ"א צריך ללקט, היא עומר, כך הקרבן הוא שעורים במידה של עומר. ואכן מן ירד בזכות משה, והראשון שהקריב עומר היה יהושע. ימי הספירה הם כחווה"מ בחינת אתערותא דלתתא.

הטור כ' שבשבת חוה"מ פ' קורין הפטרת חזון העצמות היבשות ותחיית המתים, כי בפסח תהיה תחיית המתים. ר' צדוק כ' שזה יהיה בשבת חוה"מ פסח.

עומק דבריו, מתים בגלל חטא אדה"ר, וכ' האר"י שע"י המוות נפטרים מהגוף בו נמצאת הזוהמא. הרמב"ן (בשער הגמול) מבאר שבתחלה"מ יקומו עם גוף חדש יותר מזוכך מאדה"ר קודם החטא וזו ממש בחינת מעין עוה"ב שהיא בחינת שבת.

עה"פ 'מחצתי ואני ארפא' אחז"ל דקאי אתחלה"מ, 'מחיצה שעשיתי בין עליונים לתחתונים אני ארפא'. הזוהמא הנ"ל מנתקת בין העליונים לתחתונים, ובתחלה"מ היא לא תהיה דאז נהיה בכתנות אור בגוף זך.

ימי חוה"מ הם זמן העבודה של הזיכך, והשבת שבתוכם שהיא בחינת עוה"ב הם הזמן המתאים ביותר לתחלה"מ.

כל הנברא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו, כל פרט מביא לגילוי מלכות שמים, אלא שהצדיק מביא זאת ברצונו ולכן יטול שכר, ואילו הרשע מביא זאת בעל כרחו ולכן ייענש, ולפעמים עונשו גופא מביא כבוד שמים.

הנהגת שכר ועונש נקראת הנהגה מתתא לעילא וכנגד סדר תשר"ק. הנהגת הייחוד היא מעילא לתתא וכנגד סדר א"ב. הגמ' (תענית ד) אומרת שישאל בקשו שלא כהוגן וה' ענה להם כהוגן, הם אמרו 'והיית כגשם לנו' שפעמים ישנו ופעמים לא. וה' אמר 'אהיה כטל לישראל' שתמיד ישנו. מבאר הקרן אורה, גשם תלוי במעשי התחתונים, ומסמל שבקשו שה' ינהיגם בדרך הטבע, וכשיעשו רע לא ייטיב להם. וה' ענה שינהיגם כטל שתמיד יידרש להם.

בפדר"א איתא שיעקב התברך מיצחק בליל הסדר ויצחק אמר לו שבלילה זה שערי טללים נפתחים וברכו 'ויתן לך האלו' מטל השמים'. וכן בפסח נגאלנו שלא ע"פ מעשינו, ולכן אומרים בו תפילת טל, לרמז על אהבה שאינה תלויה בדבר. האר"י גילה שבליל הסדר יורד אור ושפע יותר ממדרגת האדם, שלא כפי מעשיו, ולכן אין לזה קיום אחר אותו לילה. זה בא כדי שיהיה בנו את הדבר בכח, ואז נחזור להוציאו אל הפועל. בליל הסדר הכוחות נמצאים בנו בכח וע"י ימי הספירה נוכל להוציאם אל הפועל.

בפסח שם החג מוסב רק על היום הראשון, ובסוכות על כל ז' הימים. הנצי"ב מבאר בזה מה שאומרים הלל שלם כל ז' ימי החג דחלוקים בקרבנותיהם כמבואר בערכין.

כלל ישראל אם לא נביאים הם, בני נביאים הם ומרגישים בפסח שאחר ליל הסדר עבר השיא. משא"כ בסוכות עד אחר שמע"צ לא חשים כך.

באמור פסח הוא אתערותא דלעילא ולכן בו אומרים תפלת טל בסדר תשר"ק, מלמעלה למטה שלא לפי מעשינו, אחר ליל הסדר מסתלקים האורות ומתחיל מהלך של מתתא לעילא ולכן סדר חודש האביב הוא סדר א"ב בסדר עולה עד שנביא לתיקון השלם. לפי"ז פסח הוא רק יום א' שנמשך ז' ימים. בזה יבואר הפסוק בפר' ראה 'שבעת ימים תאכל עליו מצות', על ק. פסח. והרי לא בכל ז' הימים המצות הם עליו, כי רק בע"פ בא הקרבן, אלא שהיום הראשון נמשך ז' ימים כאמור וכל ז' הימים זה נקרא 'עליו'. לפי"ז יובנו דברי הרמב"ן שימי הספירה כחווה"מ, כמו יו"ט ראשון של פסח, כל יום נמשך שבוע, ובימי הספירה אנו נזקקים לעבודת חוה"מ, כי בשבועות אין מצוות מעשיות, כמו שבת.

